

למדריגה זו, ונבחר במעשיו להיות האילן של האומה שבמדריגת האנושיות בעילוי, כמדריגת אדה"ר קודם החטא. והרי נתבאר דעיקר תיקון מדריגה שפילה זו של חטא אדה"ר שלא עמד בנסיון, היה ע"י שבא אברהם אבינו ועמד בעשרה נסיונות, שבזה תיקן עיקר מדריגת ה'אדם' שיסודה להוציא כוחותיו מן הכח אל הפועל ע"י עמידה בנסיונות, עד שזכה לתואר 'האדם הגדול בענקים'. ממילא מתבאר כמין חומר שרק מתוך מדריגה זו של אברהם שעמד בעשרה נסיונות זכה לתואר 'אבינו', כי מתוך מדריגה זו נבחר להיות האילן של האומה הישראלית, שהם האומה שבמדריגה האנושיות בעילוי של קודם חטא אדה"ר.

ולכך נתייחד אברהם אבינו בעבודה זו של עשרה נסיונות מכל האבות, כי אברהם היה הראש והאב לכל האבות ולאומה הישראלית, כמש"כ המהר"ל בספר גבורות ה' (פרק א) וז"ל:

ואף על גב שהיו האבות ג', עיקר הכל הוא אברהם שממנו יצא הכל והוא הראשון, והוא שאמרו חז"ל (פסחים ק"ז, ב) 'ואעשך לגוי גדול' (בראשית יב, ב) שאומרים אלהי אברהם וגו', יכול חותמים בכולן ת"ל 'והיה ברכה' בך חותמין ואין חותמין בכולם, פי' אע"ג שהיו האבות ג', עיקר הכל וחותם הכל הוא אברהם שהוא ראש הכל, לכך חותמין בו בלבד.

וכן כתב בחידושי אגדות (יבמות סד, א) וז"ל:

ולפיכך חותמים באברהם דווקא שהוא התחלה גם אל שאר אבות.

ולכן כדי לייסד התחלת הבנין של אומה זו הוכרח אברהם אבינו לעמוד בעשרה נסיונות, ורק לאחר שעמד בכולם והגיע למדריגת 'והיה תמים', הכין את הדרך לשאר האבות הקדושים והשבטים להעמיד תולדותיהם ולהשלים יצירת אומה זו.

מועשה העקידה יסוד ושורש להשראת השכינה בתחתונים

יח] ועפ"י המבואר נחזור ליישב גם מה שהבאנו בתחילת דברינו שנסיון העקידה היה היסוד והשורש להשראת השכינה בתחתונים, דהנה הבאנו במזמור לדוד ח"א (מאמר י) לשון המדרש רבה בפר' נשא (יב, ו) וז"ל:

שכן אתה מוצא מתחלת ברייתו של עולם שרתה השכינה בתחתונים, כמ"ש (בראשית ג, ח) 'וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן' וגו', וכיון שנסתלקה השכינה בעת שחטא אדם שוב לא ירדה עד שהוקם המשכן.

ומבואר דבבריאתו של עולם היתה השכינה בתחתונים, שזה היה תכלית הבריאה כמו שנתבאר שם, וע"י חטא אדה"ר נסתלקה השכינה מהתחתונים, כמו שנזכר לעיל. ולפי"ז מבואר היטב מה שאמר אברהם אבינו לאחר העקידה "ה' יראה" - 'ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו', כיון ששורש הענין שנסתלקה השכינה

מהתחתונים היה מחמת חטא של אדה"ר, ומתוך שתקן אברהם אבינו את האדם שבבריאה ע"י העשרה נסיונות, היה זה יסוד ושורש להחזיר השראת השכינה לתחתונים, ולכן ביקש אברהם אבינו שמקום העקידה שבו הושלם בנסיון העקידה, ובו נשלם האדם המתקן שבבריאה, יהיה המקום להחזיר השראת השכינה בתחתונים, בהשראת השכינה בישראל בהר המוריה.

ענף ט

עשרה נסיונות - זיכור החומר

אורח"ח 1234567

אברהם אבינו תיקן חטא אדה"ר ע"י זיכור החומר מתוך העמידה בעשרה נסיונות יצא והנה נתבאר לעיל שבמעשה העקידה הגיע אברהם אבינו למדרגת אדה"ר קודם החטא, וע"ז אמר הקב"ה 'אלא הרי אני בורא את האדם תחלה שאם יקלקל יבא אברהם ויתקן תחתיו', וכנגד מה שנסתלקה השכינה מן התחתונים מחמת חטאו של אדה"ר, הותחלה לירד שוב לתחתונים ע"י שתיקן אברהם חטאו של אדה"ר במעשה העקידה. ונתבאר הטעם בזה כי אברהם אבינו עמד בעשרה נסיונות, ותיקן מה שקלקל אדה"ר שלא עמד בנסיון'.

אמנם נראה שיש להוסיף עוד עומק ביסוד ענין זה שאברהם אבינו זכה לתקן קלקולו של אדה"ר במעשה העקידה. דהנה ביארנו לעיל (מאמר א) שקודם חטאו של אדם הראשון היה האדם מזוכך וקדוש וישר, ומחמת החטא נתגשם ונתערב בו הרע ונעשה מזוהם וחומרי, שמאז מתאווה לתאוות עוה"ז, ורצונותיו מושכות אותו לדברים גשמיים ותענוגי עוה"ז, וזהו יסוד ענין השפלות שהכניס אדה"ר במין האנושי, כלשון הרמח"ל בדעת תבונות (סי' קכו) וז"ל:

כי עץ החיים היה בפריו סגולה להכניס בלב הידיעה הנכונה והדביקות והאהבה אליו יתברך, והידיעה בדרכיו הקדושים, והיה שולל מן הנפש התאוות הגופניות, ועץ הדעת להיפך, היה פרי מוכניס בלב התאוות הגופניות והחומריות וכל החטאים. ואם היה אדם הראשון אוכל מעץ החיים ולא מעץ הדעת, היה מתדבק והולך בקדושת קונו, ומתענג על הוד קדושתו לנצח נצחים באין מפריד, וכשאכל מעץ הדעת נשקע בתאוות הגופניות ואהב החומריות, הנה כי כן מדה כנגד מדה אבד יקר רוחניותו, ונשאר גשמי במספר הימים שנגזר עליו, עד שישבע פרי חטאו ושב ורפא לו.

וכמו כן מצאנו בדברי הרמח"ל במאמר החכמה (ענין סדר ליל פסח) שזה היה עיקר ענינה של מעלת ישראל ביציאת מצרים [לאחר שנודככו במצרים מקלקול חטאו של אדה"ר, כמשנ"ת להלן מאמר יא]. שכתב וז"ל:

הנה ביציאת מצרים נבררו ישראל ונבדלו מכל העמים, להיות מתעלים במדריגתם ממדריגת האנושיות החומרית, ולהיות ראויים להתעטר בעטרת הקדושה. ומבואר דמדריגת האנושיות המקולקל של האדם שלאחר החטא הוא 'מדריגת האנושיות החומרית', עיי"ש.

ונראה לבאר דענין קלקול זה זכה אברהם אבינו לתקן ע"י עמידתו בעשרה נסיונות בכל חלקי חייו, עד שלא השאיר שום דבר לעצמו, ומסר כל רצונותיו ותאוותיו הגופניים לרצון ה', ובזה נתקדש ונתעלה למדריגת האנושיות בעילוי, שהיא מדריגת האדם המתוקן בבריאה.

דהנה אברהם אבינו נקרא אחר העקידה "אברהם אברהם" (כב, יא). ואיתא בזוה"ק (במדבר קלח, א) ובשמו"ר (ב, ו) "אברהם | אברהם" פסיק טעמיה בגויה "משה משה" לא פסיק טעמיה בגויה. וביאר הגר"ח מוולאזין זצוק"ל ברוח חיים (א, א) וז"ל:

וזהו הענין בכפילת השמות 'אברהם אברהם', הראשון מורה על עצם הנפש שרשו העליון, ששם עיקר מדור הנשמה, רק משתלשל ממנה מקצתה בגוף, כי הגוף הוא רק כמו נעל להנשמה, וכמו הנעל אינו מלבוש רק לקצה התחתון של הגוף, כן הגוף אינו מלבוש רק לקצה התחתון של הנשמה, ונעל נקרא הגוף בחינת סוף הרגלים של הנשמה... ואברהם השני מורה על קצה התחתון של הנשמה שנשתלשל בגוף, וזה כוונתם 'אברהם אברהם' פסיק טעמיה בגויה, ר"ל בין אברהם דלעילא שהוא הנפש בשרשה בעולם העליון, ובין אברהם השני כשהיא מלובשת בגוף בקצה האחרון שלה יש הפסק בגויה, שהגוף הוא מפסיק שלא נזדכך חומרו כל כך, באופן שלא יהיה חוצץ ומפסיק בין הארת הנשמה בעולם העליון לכשהיא מלובשת בגוף. אבל 'משה משה' לא פסיק טעמיה בגויה, שנזדכך אצלו הגוף כל כך עד שלא היה חוצץ ומפסיק כלל בין הארת הנשמה כשהיא בעולם העליון לכשהיא בגוף.

הרי מבואר דאברהם היה כמעט במדריגת משה רבינו בהזדככות החומר, אלא שמשם התעלה יותר ולא פסיק טעמיה בגויה כי הוא זיכך את חומרו לגמרי ממש, אבל אברהם אבינו שלא הגיע למדריגה זו לא נזדכך חומרו לגמרי ממש, לכן פסיק טעמיה בגויה, אך עכ"פ מבואר דאברהם אבינו זיכך את החומר שלו כ"כ עד שנקרא 'אברהם אברהם'.

ח. ענין זה שמעלתו של אברהם אבינו היתה בהזדככות חומרו מצאנו ג"כ בדברי המהר"ל בספר דרך חיים (פ"ה מי"ט) וז"ל, יש לך לדעת כי אברהם היה ראש לאומה הישראלית, וכשם שהיה אברהם ראש לאומה הישראלית וכו', ומפני כי הראש והעליון יש לו התעלות ביותר שהראש הוא מתעלה על הכל וכו', מחמת שאברהם ראוי לו להתעלות מצד שהוא ראש ואב המון גוים, כתיב אצלו והוא רוכב על התמור, כלומר שהוא מתעלה על המדריגה החומרית, עכ"ל. ומבואר דמעלתו של אברהם שהוא

והרי לתואר הזה של 'אברהם אברהם' זכה אברהם בסוף מעשה העקידה, והיינו משום שע"י העקידה זיכך חומרו והשלים את מדריגת האדם, כי אדם הראשון קלקל מדריגת האדם שנעשה חומרי, ואברהם אבינו תיקנו ע"י העמידה בעשרה נסיונות, והגיע עי"ז למדריגת האדם המתוקן בזיכוך החומר, ועי"ז הוריד אברהם את השכינה לתחתונים כמו קודם חטא אדם הראשון^ב, ולכן רק ע"י שנתעלה אברהם מהמדריגה החומרית וזיכך את חומרו, זכה להיות שורש לאדם המתוקן שבבריאה, שהוא מדריגה של זיכוך עניני החומר^א.

ובזה יש להוסיף ביאור בתשובת הקב"ה לטענתם של המלאכים 'מה אנוש כי תזכרנו' במה שיעמוד אברהם אבינו בנסיון העקידה. שיסוד טענתם היה שהאדם הוא בשר ודם קרוץ מחומר, ואיך תינתן להם התורה בארץ, לזה השיב להם הקב"ה שהאדם יתנשא ויתעלה מעל החומריות והגשמיות של העוה"ז, והראיה והדוגמא לזה הוא אברהם אבינו 'האדם הגדול בענקים' שעמד בעשרה נסיונות שנשלמו במעשה העקידה ונעשה על ידם קדוש ומזוכך, למעלה מן החומריות והגשמיות של הגוף ועוה"ז.

תחילת התיקון בנסיון הראשון "לך לך מארצך" וגמר התיקון בנסיון העשירי "לך לך אל ארץ המוריה"

כ] ונוסיף לברר, דבאמת כבר בתחילת סדר העשרה נסיונות בנסיון 'לך לך' התחיל כבר מהלך התיקון הזה של הזדככות החומר באברהם אבינו. דהנה בריש פר' לך לך (יב, ז) כתיב "וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו". וכתב הג"ר מאיר שמחה זצוק"ל במשך חכמה וז"ל:

'ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו' - הענין הוא עפ"י מה שכתוב 'ומבשרי אחזה אלוה' (איוב יט, כו), הוא לדעתי כי הנפש עצמו משכיל רוחני משיג אמיתת השם יתברך,

ראוי להתעלות הוא כמה שהוא מתעלה על המדריגה החומרית. ועי' עוד להלן (מאמר ג) בענין מדריגת הזדככות החומר של אברהם אבינו.

ט. אמנם היות ולא נתקן לגמרי כי עדיין לא ניתנה תורה, לכן לא ירדה השכינה לתחתונים לגמרי, עד שבא משה רבינו וזיכך את חומרו לגמרי ע"י התורה, עד כדי מדריגת 'משה משה לא פסיק טעמיה בגוויה', והשלים את מדריגת האדם לגמרי, עי"ז ירדה השכינה לתחתונים לגמרי במתן תורה.

י. ועיין במהר"ל בחידושי אגדות ב"ב (נח, א) וז"ל, אברהם גימטריא שלו רמ"ח נגד אבריו של אדם שהם רמ"ח, וזה אמרם (נדרים לב, ב) שהקב"ה המליך את אברהם על רמ"ח אבריו, ומפני זה הטעם נקרא אברהם אדם, כמו שדרשו ז"ל (בר"ר פ"ד) "האדם הגדול" זה אברהם, עכ"ל. ומבואר בדבריו דתואר 'אדם' של אברהם הוא כמה שהוא מלך על רמ"ח איבריו, וזהו ענין זיכוך החומר המיוחד לאברהם, שהוא השליטה על איברי גופו, ומבואר דענין זה הוא היסוד לתואר 'אדם' שניתנה לאברהם אבינו.

מציאותו ומוראו וכבודו, רק בשביל שמלוכש בחומר גם מסך מבדיל חוצץ בינו לאביו שבשמים, נחוץ לנו התורה שהיא כלי המחזה [מיקראסקא"פ] לזכך החומר ולהסיר מלבושיו הצואים, עד כי ישוב כמו טרם היולדו...

ואדם הראשון קודם החטא היה חומר זך ובהיר ודק, אשר לא חצץ מאומה בינו למראה כבוד ה', לכן הלך עירום, כי המשכיל הרוחני בל יצטרך לכסות בשר הערוה, ושוה לו למקום הנחת תפילין, כי לא היתה לו שום תאוה וענין רע. אך כאשר אכל מעץ הדעת נתהפך לחומר גם מובדל מאמיתת השגתו והתקרבות אלקים, וחומרו חצץ בכוחות רעים מולידים התאוה והכעס, נקימה דמיונות כוזבים... לכן ידעו כי ערומים הם ויתבוששו, כי עתה היתה המקום לבשר ערוה, ולכן כתיב (בראשית ג, ח) 'וישמעו את קול אלהים' רק שמעו קולו ולא ראו כבוד ה', 'ויקרא ה' אלהים את האדם ויאמר לו איכה' (שם, ט), 'ויאמר את קולך שמעתי בגן' (שם, י), היינו 'שמעתי' ולא ראיתי כבודך, ואירא כי עירום אנכי', היינו שחומרי חוצץ ומפסיק ביני לך אבי שבשמים.

והנה מן אז לא מצאנו רק 'ויאמר ה', אבל לא 'וירא ה'', רק כשבא אברהם לארץ ישראל, אז הזדכך חומרו עד כי שב כאדם קודם החטא, וזה הוא 'וירא ה' אל אברהם ויאמר' היינו שמתחילה ראה אותו, וזה כוונת הפסוק פה 'ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו', היינו שראה אותו קודם האמירה שלא חצץ החומר מאומה. וכן כוונת הפסוק 'וארא אל אברהם יצחק ויעקב' (שמות ו, ג), וכן תמצא אצל כל אחד מהאבות 'וירא אליו ה'', ודו"ק היטב.

הרי מבואר בדבריו דכבר בנסיון הראשון של 'לך לך' נזדכך חומרו של אברהם, ועי"ז היה ראוי לראות את כבוד ה' כדכתיב "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו", כי מיד שעמד בנסיון אחד התחיל כבר לתקן חטאו של אדה"ר שעשה הפסק ומסך בגופו הגשמי, ועי"ז לא היה ראוי לראות אלא לשמוע, ועכשיו שעמד אברהם בנסיון הראשון של 'לך לך' נזדכך חומרו מזוהמת חטא אדה"ר, ועי"ז התאפשר לו לראות את כבוד ה' כאדה"ר קודם החטא, וזהו שנאמר "לה' הנראה אליו".

אך עדיין לא השלים אברהם את הזיכוך הזה עד למעשה העקידה שבו השלים עמידתו בכל העשרה נסיונות, כי עד שלא עמד בכולם לא הגיע ל'מדריגת' השלימות של 'והיה תמים', ולכן רק לאחר שהשלים את כולם במעשה העקידה זכה לזכך חומרו בשלימות, ועי"ז הוריד את השכינה לתחתונים כמו שהיה קודם חטא אדה"ר, ומתוך כך קרא למקום ההוא 'ה' יראה'.

ולפי דברי המשך חכמה יש להוסיף ביאור בזה, דהנה על מה שקרא אברהם אבינו את שם המקום 'ה' יראה', פירש רש"י 'שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב"ה לעמו'. ויש לפרש דבמעמד זה הכשיר אברהם אבינו את המקום להתגלות השכינה בתחתונים, ששם יראה ה' לעמו, כדכתיב (שמות כג, יז) "שלש פעמים בשנה יראה כל

זכורך אל פני האדון ה', ואמרו חז"ל (חגיגה ב, א) 'יראה יראה' כדרך שבא לראות כך בא ליראות, ע"כ. וזה מבואר עפ"י מה שביאר המשך חכמה, דהראיה באה ע"י זיכוך החומר, וזהו הענין שאחר העקידה זכה לבניו לראות וליראות במקום הזה, דהיינו שזכה שבמקום הזה תהיה התגלות השכינה בבחינת 'יראה' מתוך זיכוך החומר, ולא רק בבחינת שמיצה, והוכשר המקום הזה לדורות לראיית פני האדון ה' מתוך זיכוך החומר של אברהם אבינו במעשה העקידה, ומדריגה זו השריש לדורות שיזכו בניו לראיית פני האדון ה' בהר המוריה.

ענף י

שלימות התיקון רק ע"י תורה

113-4527-1000

שלימות התיקון רק ע"י תורה

כא [אולם עדיין לא נתקן הכל עד שבא משה רבינו ע"ה והוריד את השכינה לתחתונים לגמרי. והיינו משום שבלא תורה א"א לזכך את החומר לגמרי, ורק ע"י התורה אפשר להזדכך כ"כ עד כדי מדריגת 'משה משה לא פסיק טעמיה בגויה'. כי אין אדם יכול להתעלות למדריגה הנ"ל של 'יותר ממלאכי השרת' אלא ע"י התורה. וכך כתב הרמח"ל בדרך עץ חיים שם וז"ל:

יוצר האדם ומנהיגו הוא עשהו ויכוננהו מוכן להבין ולהשכיל השכלה גדולה יותר ממלאכי השרת... וכאשר יעסוק בה האדם למטה אור היא אשר תאיר בנשמתו להגיע אותו אל גנוי מרומים, גנוי הבורא יתברך שמו, בדרך הארה ופעולה חזקה אשר היא פועלת בה.

והיינו דהאופן שאפשר לאדם להתעלות יותר ממלאכי השרת אינו אלא ע"י התורה, כי עיקר מדריגת האדם שהוא בבחינת הולך הוא ע"י התורה שעל ידה הוא מתרומם ומתעלה.

וכן מבואר בהמשך דבריו שם, שכתב בזה"ל:

ונקראים המלאכים 'עומדים', מאחר שהם עומדים תמיד במדריגה אחת, אבל בני האדם המה בעלי בחירה, להם ישתנה התיקון על ידי עסק התורה.

הרי מפורש בדבריו דרך בכח התורה מתעלה האדם למדריגה זו להיות מהלך, ובזה הוא מעולה ממלאכי השרת שנקראו 'עומדים', ולכן עד שלא ניתנה תורה לישראל ע"י משה רבינו לא נשלמה מדריגה זו של האדם, ולא ירדה השכינה לתחתונים בשלימותה, ורק לאחר שניתנה תורה זכה משה להוריד על ידה את השכינה לתחתונים בשלימותה.

אחר העקידה שלה אברהם את יצחק ללמוד תורה אצל שם

כב] וגם אברהם אבינו עם השלימות של מעשה העקידה והעשרה נסיונות לא הגיע לשלימות המדריגות כי אם ע"י התורה. דכתב המשך חכמה סוף פר' וירא (כב, יט) עה"פ "וישב אברהם אל נעריו" וז"ל:

'וישב אברהם אל נעריו' ובמדרש (בר"ר נו, כ) ויצחק היכן הוא... שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה... דע כי התורה היא משלמת את הישראלי ומכשרתו ברמ"ח איבריו ושם"ה גידיו, נפש רוח נשמה, ומעלתו אל תכלית השלמות האפשרי, ובלעדה לא יוכל אדם לבא לידי כשרון הגמור מיום נתן ה' אותה לישראל. ומלבד שהיא משלמת את החיסרון ומונעה הפחיתות אשר בהאדם מצד חומריותו וכוחות טבעו המשוקעים וטבועים בהבלי הזמן ועוגביו, עוד היא בעצמותה טוב ויקר אושר האמיתי, ובה יתקרב האדם לאלקינו, ובה יחזה פניו הוא השגת האלקות...

וזה עומק מאמרם שאברהם שלח ליצחק ללמוד תורה, כי התבונן במאמרם זה אשר העירו לנו כי להסרת הרע ולכלות החומר ומאהביו, השטן ומדיחיו, כבר הגיעו אברהם ויצחק בנסיון העקידה שהגיעו לתכלית מעלה האנושית, אשר לבם היה חלל בקרבם לגמרי, אבל בכל זאת לא הזניחו התורה, כי היתה חביבה עליהם, אף שלא היו מצווים ועושים, ולא הוסיפה להם התורה בעצם שלימות לולא הסרת ההעדרים והפחיתות כאשר הוסיפה להשלמים המצווים ועושים, בכל זאת לא הזניחו מאהבתם אותה, שעל ידה הסירו הרע וסילקו הפחיתות, ונעשו אורים גדולים ומוזהירים מפיקים נוגה הכוכבים לעולם ועד.

והיינו דמיד אחר העקידה הלך יצחק ללמוד תורה, כי לא הגיעו עדיין לידי שלימותם בלא תורה, ולכן בסוף מעשה העקידה שהגיעו למדריגת 'ולבי חלל בקרבי', עדיין היה מקום להתעלות עוד ע"י התורה כדי להגיע לשלימות התיקון הגמור.

וזהו מה שנתבאר לעיל, דאברהם אבינו היה המתחיל להעלות את 'האדם' למדריגה עילאה זו, והסוף היה ע"י משה רבינו ע"ה במתן תורה, שאז נשלמה מדריגת 'ה' יראה' ע"י התורה, כי השראת השכינה בתחתונים אינה שייכת אלא לאחר שנתקן האדם לגמרי ע"י התורה, שע"ז מגיע האדם למדריגת האדם המתוקן.

וזהו 'הר המוריה' המקום שנשלם אברהם אבינו בעשרה נסיונות, והמקום שקיבל משה רבינו ע"ה את התורה כנ"ל, ששם בא האדם לידי שלימותו, ונעשה העולם מקום ראוי להשרות בו השכינה הקדושה, כי רק ע"י התורה נעשים ראויים להשראת השכינה בשלימות. וכך כתב הגריא"ח זצ"ל בדרוש לשבת תרומה (עמ' יח) וז"ל:

והרי גם בביהמ"ק עיקר השראת שכינתו יתברך בו היה בשביל התורה, כי שמה ישבו סנהדרין גדולה בלשכת הגזית שמשם יצאה תורה לכל ישראל, כמ"ש (דברים יז, ח) 'וקמת ועלית למקום' וגו'... וכן עיקר השראת השכינה היתה בק"ק בין שני בדי הארון

אשר שם הלוחות הכתובים באצבע אלוקים, כי אורייתא וקוב"ה חד הוא (זוהר ח"ג עג, א), כי התורה הוא עצם רצונו יתברך והוא ורצונו אחד.

ויסוד הדברים הוא כמו שנתבאר לעיל דשלימות מדריגת האדם היא ע"י התורה, ולכן לאחר שהשלים אברהם אבינו את עצמו עד כדי מדריגת 'ולבי חלל בקרבי', הוסיף לילך מחיל אל חיל, ושלח את יצחק ללמוד תורה להשיג את השלימות והתיקון השלם.

ענף יא

עבודת האדם בעולמו - לעמוד בנסיון

אוצר החכמה

עבודת האדם 'לעמוד בנסיון'

בג] עלינו להתבונן בכל האמור, בפרט בדורינו החלוש שמצוי מאד שכשנמצא איזה קושי או צרה, הן בעניני פרנסה הן בעניני בריאות ורפואה גידול בנים ושלוש בית וכדו', מיד מתרפים מלימוד התורה ועבודת ה', עד שלעמוד בנסיונות היא העבודה החמורה והקשה עלינו ביותר מכל עניני העבודה, כי מורגלים אנו לעשות מה שמוטל עלינו רק כשהכל מסתדר לנו ואנו נמצאים במצב של שלום ושלוה, אבל מיד שמתקשה לנו ותוקפים עלינו הטירדות והמניעות מתרפים אנו מן העבודה.

אולם כבר כתב השל"ה הק' (סו"פ וירא - דרך חיים תוכחת מוסר) וז"ל:

העקידה, ילמוד אדם מוסר וימסור נפשו על קדושת השם יתברך, ומכל שכן שימסור אבר מאבריו או שבירת איזה תאוה, כגון לעמוד בהשכמה לתורה ולתפלה, או לשבור שאר תענוגים, וכן שיחה בטלה וכיוצא בזה, יבטל רצונו מפני רצון המקום. עוד יחשוב האדם, באם באה לידו איזה עבירה או איזה מצוה, יחשוב אולי השם יתברך מנסה אותי עתה אם אעבור או אקיים, כדרך שניסה את אברהם אבינו, ובודאי אילו ידע האדם שהקב"ה מנסה אותו עתה, היה נוהר מאוד, על כן יחשוב האדם תמיד בבוא איזה ענין לידו, כי כן היא מדתו של הקב"ה, שולח איזה ענין לאדם כדי לנסותו, ואשרי אדם שה' אלהיו תמיד במחשבתו.

הרי למדנו שמוטל עלינו לזכור מעשה העקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח, ושאר כל תשעת הנסיונות שמתוכם הגיע אברהם אבינו לידי שלימותו ונעשה 'תמים'. ולזכור שכל נסיון שבא עלינו נשלח אלינו מהקב"ה כדי לרומם אותנו ולהוציא כוחותינו מן הכח אל הפועל, ואדרבה בזמן שבאים עלינו נסיונות יש לנו להתחזק ולהבין שאם אכן נעמוד בנסיון נתעלה ונגיע למעלות ומדריגות נשגבות, והרי לתכלית זו באו עלינו, ואי"ז זמן של הפסק והמתנה עד יעבור זעם, אלא אדרבה הזדמנות מיוחדת להתרומם ולבוא בה לידי שלימות עבודתינו.

והרי זוהי כל עבודת החיים שלנו ולתכלית זו באנו לעולם, כמש"כ הרמח"ל במסילת ישרים (פרק א) וז"ל:

כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון.

ומבואר מלשון זה שיש עבודה מיוחדת לעצמה 'לעמוד בנסיון', דמלבד עצם עבודת קיום המצוות, יש עבודה בפני עצמה לעמוד בנסיון. והרי בכל מצב יש אופנים אחרים של נסיונות, ועלינו להיות בני חיל לנצח את כל המלחמות והנסיונות הבאות עלינו מכל הצדדים, כמש"כ המסילת ישרים (שם) וז"ל:

^{אוצר החכמה} כי כל עניני העולם בין לטוב בין למוטב הנה הם נסיונות לאדם, העוני מצד אחד והעושר מצד אחד כענין שאמר שלמה (משלי ל, ט) 'פן אשבע וכחשתי ואמרת מי ה' ופן אורש וגנבת' וגו', השלוח מצד אחד והיסורין מצד אחד, עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור.

זוהי עבודתנו כל ימי חיינו, ועלינו להתחזק ולא להתרפות ח"ו, ולזה הכין לנו 'אבינו' אברהם את הדרך והמסילה הישרה לעבוד ולעמוד בנסיון, ועי"ז נגיע לידי מדריגת השלימות כל אחד לפי ערכו ודרגתו, כי מדריגת האדם נמדדת לפי עמידתו בנסיון, שלא באו למונעו מן העבודה אלא אדרבה באו להעלותו מדרגה לדרגה עד שישלים עצמו בבחינת 'והיה תמים', כי זה כל 'האדם' שנקרא אדם מלשון אדמה, להוציא כוחותיו מן הכח אל הפועל כאדמה זו שמצמיחה פירותיה, שכך יוציא האדם פירותיו מן הכח אל הפועל, ועי"ז יגיע ה'אדם' לשלימות מדריגתו, כדרך שהגיע אברהם אבינו למדריגת 'והיה תמים', וזכה עי"ז לתואר 'האדם הגדול בענקים'.

ונסיים בדבר נפלא שמצאתי^{יא} משמיה דהסבא מסלבודקה זצ"ל זיע"א וז"ל:

כבר הזכרנו כמה וכמה פעמים את דבריו של הסבא מסלבודקה, כי על האדם לעמוד על יצירת דמותו הרוחנית באופן בלתי פוסק משך כל ימי חייו, כשם שכל מעשי בראשית פועלים משום רצונו התמידי של הקב"ה בהמשכותם ובקיומם, כאמור (תהלים קלו, ז) 'לעושה אורים גדולים' שלא נאמר עשה אלא 'עושה', כך גם יצירתו העצמית של האדם חייבת להיות באופן מתמיד ללא לאות וללא הפוגות משך כל ימי חייו.

ולמדנו לפי דרכו דבנינו ויצירתו של האדם נמשכת כל ימי חייו בעבודה מתמדת מידי יום ביומו, והרי כתב רבינו הרמח"ל במסילת ישרים (שם) כי כל עניני העולם וכל חיי היום יום הם נסיונות לאדם, וזו היא עבודתו התמידית של כל אדם, להמשיך בדרך עליה תמיד ולהתעלות מתוך מערכת היום יום של ההפרעות והטרדות למיניהם, לעלות במסילה העולה בית א-ל, להגיע אל גנוי מרומים.

^{יא}. בספר שיחות הסבא מסלבודקה (ח"ב עמ' תתקצח), הועתק מספר נועם שי"ח (עמ' ט) להג"ר יוסף חיים שניאור קוטלר זצ"ל.

מאמר ג

אליעזר עבד אברהם - ארור וברוך

[פר' חיי שרה]

ענף א

ערכו של אליעזר עבד אברהם

"אולי לא תאבה" - 'אלי' כתיב

א] בפרשה זו פר' חיי שרה מתארת לנו התורה הקדושה (כד, א-סז) מעשה שליחותו של אברהם אבינו את אליעזר עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, ללכת אל ארצו ואל מולדתו להביא משם אשה ליצחק בנו, והשביעו בה' שלא יקח לו אשה מבנות הכנעני אשר הוא יושב בקרב. שוב הציע אליעזר לפני רבו שיש לחשוש שמא לא תתרצה האשה ללכת אחריו, כדכתיב (פסוק ה) "ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי אל הארץ הזאת, ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם", והשיב לו אברהם אבינו (פסוק ז) "השמר לך פן תשיב את בני שמה".

והנה על אף שיש להצדיק דברי אליעזר ולומר שכוונה טהורה היתה לו, שלטובת הענין העלה חשש שמא לא תתרצה האשה ללכת אחריו, מ"מ גילה לנו רש"י שנגיעה עצמית היתה טמונה במחשבתו בדבריו הללו, דכתב רש"י [להלן פסוק לט בדברי אליעזר למשפחת רבקה "אלי לא תלך האשה"א] וז"ל:

'אלי' כתיב [פי' חסר], בת היתה לו לאליעזר, והיה מחזור למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו, אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך.

א. רש"י דקדק כן מדכתיב 'אלי' חסר, ואילו המדרש דבסמוך קאי על הפסוק הראשון שאמר אליעזר לאברהם "אולי לא תאבה האשה ללכת אחריי", ושם כתיב 'אולי' מלא ולא חסר, וצ"ב איך דרשו כן מפסוק זה. וידוע מה שפירש הגר"א זצ"ל [עי' ספר קול אליהו] שתז"ל הוכיחו דבריהם מדכתיב בלשון 'אולי' ולא כתיב לשון 'פן' לא תאבה, וביאר דיש חילוק בין תיבות אולי ופן, ד'אולי' משמעותו שהמדבר רוצה שיתקיים הדבר שתושש עליו, ו'פן' משמעותו שהמדבר אינו רוצה שיתקיים, וכיון שאמר אליעזר לשון 'אולי' מוכח שרצה שלא תאבה האשה ללכת אחריו ויתן לו את בתו, ולפי"ז מוכח כן כבר מן הפסוק הראשון אף שכתוב 'אולי' מלא, בלא דרשת הכתיב של 'אלי' כפירש"י.

ומקורו בדברי חז"ל (בר"ר נט, ט) שאמרו בזה"ל:

¹וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הָעֶבֶד, הֲדָא הוּא דְכָתִיב (הושע יב, ח) 'כִּנְעַן בִּידּוֹ מֵאֲזֵנֵי מִרְמָה לַעֲשׂוֹק אֶהְיֶה, 'כִּנְעַן' - זֶה אֱלִיעֶזֶר, 'בִּידּוֹ מֵאֲזֵנֵי מִרְמָה' - שֶׁהִיא יוֹשֵׁב וּמִשְׁקִיל אֶת בְּתוּ רֵאוּיָה הִיא אוֹ אֵינָה רֵאוּיָה, 'לַעֲשׂוֹק אֶהְיֶה' - לַעֲשׂוֹק אֶהְיֶה שֶׁל עוֹלָם זֶה יִצְחָק, אָמַר 'אוֹלִי לֹא תֵּאֲבָה' וְאֵתָן לוֹ אֶת בְּתִי, א"ל אֶתָּה אֲרֹר וּבְנִי בְרוּךְ וְאֵין אֲרֹר מִתְּדַבֵּק בְּבְרוּךְ.

הרי מבואר מדבריהם שהיה לו לאליעזר מחשבה של 'מרמה' לעשוק את יצחק וליתן לו את בתו, וזהו הרמז שכתב רש"י ד'אלי' כתיב.

אמנם במדרש ניתוסף ששורש מידה זו של אליעזר הוא ממה שהוא 'כנען', שהיה אליעזר מבני בניו של כנען בן חם בן נח, ותיארוהו כאן בשם 'כנען' מחמת מידה זו שהיה בידו מאזנים של מרמה לשקול בדעתו 'אוֹלִי' ו'אֵלִי', אם ראוייה בתו להשתדך עם יצחק אהובו של עולם, ומחמת שיקול וחקירה פסולה זו נקרא כאן בשם 'כנען'. וע"ז באה אליו התשובה 'אתה ארור [בן בנו של כנען שנתקלל מפי נח אביו ב"ארור כנען" - לעיל ט, כה] ובני ברוך, ואין ארור מתדבק בברוך', פי' שמצד זה שאתה 'כנען' ויש בידך 'מאזני מרמה', הרי אתה ארור ואין ארור מתדבק בברוך. וצ"ב בתוכן ענין זה ששייכו חז"ל דבר זה לשורשו של אליעזר, וראו בה את הענין של כנען שנתקלל להיות ארור.

סתירה בחז"ל בתיאור מדרגתו של אליעזר עבד אברהם

ב] עוד יש להקשות לכאורה, דדברי חז"ל אלו בתיאור ערכו השפל של אליעזר - ששמו 'כנען' והוא ארור, נראים כסותרים דברי חז"ל במקום אחר שדברו גדולות על ערכו ומדרגתו של אליעזר עבד אברהם, שאמרו חז"ל ²ביומא (כח, ב):

אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה... יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה... יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה... אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה שנאמר (בראשית כד, ב) 'וַיֹּאמֶר אֲבִרָהִם אֶל עֶבְדּוֹ זֶקֶן בֵּיתוֹ הַמּוֹשֵׁל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ', אמר רבי אלעזר שמושל בתורת רבו, 'הוא דמשק אליעזר' (שם טו, ב), אמר רבי אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים.

הרי מבואר מדבריהם שאליעזר היה אדם גדול בתורה, שהיה זקן ויושב בישיבה, עד שהגיע למדרגת 'מושל בתורת רבו', ודולה ומשקה ממנה לאחרים. והרי 'תורת רבו' כוללת מש"כ הרמב"ם (הל' עכו"ם פ"א ה"ג) וז"ל:

שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם, ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים...

וכיון שאליעזר היה גדול כ"כ שהיה מושל בכל זה, והיה דולה ומשקה ממנה לאחרים בבחינת 'מוסר התורה' של תורת אברהם, נראה מזה איפוא שלא היה אליעזר

אדם שפל ופחות אלא אדם גדול בתורה, ואילו כאן במדרש גינוהו חז"ל ומשמע שלא היה אדם גדול כ"כ, וצ"ע.

ועל כרחק מבואר מכאן, דעם כל מדריגותיו של אליעזר בתורה, לא נזדכך עדיין מן השפלות וה'מרמה' של כנען זקנו וקללתו להיות ארור, ולכן כשהגיעו לנידון של שידוכים לא עמדו לו לאליעזר מדריגותיו שתהיה בתו ראויה להיות ה'בת תלמיד חכם' הראויה ליצחק, כי סוכ"ס יש בו עדיין פגם זה שהוא ארור ואין ארור מתדבק בברוך'. ולכאורה כל זה טעון ביאור רב, איך מתיישבים ב' הענינים, שמצד אחד היה ארור ושפל, ומצד שני היה גדול בתורה, עד שלא היה ראוי להשתדך עם יצחק אבינו משום שאין ארור מתדבק בברוך.

היה לו לומר 'אין ברוך מתדבק בארור'

ג] עוד יש להתבונן בעיקר לשון המימרא 'אין ארור מתדבק בברוך', דלכאורה היה לו לומר להיפך 'אין ברוך מתדבק בארור', דהלוא דרכו של עולם כשבני משפחה חשובה אינם מרוצים להשתדך עם משפחה פחותה מהם, אומרים שאין זה לפי כבודם וערכם להשתדך עם משפחה פחותה מהם, כי אין החשוב מתדבק בפחות, וכמו כן היה לו לאברהם לומר שאינו ראוי לנו שאנו ברוכים לעשות שידוך עם ארורים, ומדוע הפך את הדברים לומר שאין ארור מתדבק בברוך, כאומר שאליעזר שהוא ארור אינו ראוי להתדבק בו, וצ"ע.

ע"י ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך

ד] עוד ענין מוקשה מצאנו בהמשך הפרשה שאמר לבן לאליעזר (פסוק לא) "בוא ברוך ה'", ואיתא במדרש רבה (ס, ז) בזה"ל:

א"ר יוסי ב"ר דוסא כנען הוא אליעזר, ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך.

הרי מבואר כאן דבר נפלא, דאף שקצת קודם לכן נקרא אליעזר 'ארור', נתהפך ונתעלה בזמן מועט למדריגת 'ברוך', דע"י ששרת אותו צדיק באמונה התעלה ממדריגת 'ארור' למדריגת 'ברוך'. ודבר זה תמוה, דעד עכשיו לא עמדו לו כל מדריגותיו הגדולות לצאת מכלל 'ארור', ואילו עכשיו ע"י מעשה אחד ששרת את אברהם רבו באמונה יצא מכלל 'ארור' לכלל 'ברוך', אתמהה.

ועוד צריך ביאור בהמשך לשון המדרש, שאמרו בזה"ל:

א"ר יעקב בשם ר' יוחנן דבית גוברין עבד ליה אפטרה, ומה אם אליעזר ע"י ששרת את הצדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך, ישראל שעושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה.